

Landgoed in de kijker

De kerkfabriek van Perk

Vlaamse en landelijke identiteit *pro Deo*

Interview door: Alec van Havre

De identiteit van het Vlaamse landschap wordt niet alleen door opvallende elementen bepaald, maar wordt gemaakt door een fijnmazig weefsel, dat vele gediversifieerde actoren telt. Het loont dan ook even de moeite om aandacht te schenken aan een landelijke en dorpse kerkfabriek als deze van Perk (Steenokkerzeel), juist tegen de Vlaamse Rand rond Brussel en verscholen achter de luchthaven van Zaventem. Dit omwille van het belang als hoeder van heel wat waarden die met de Vlaamse lokale gemeenschap geassocieerd en gedeeld worden. Hierover gaan wij graag in gesprek met enkele leden van de kerkraad van Perk: voorzitter Paul de Lannoy, secretaris Andrea Gillis, penningmeester (en gewezen schepen) Jos Dewinter en raadslid Karel Ser-vranckx, (oud-burgemeester van Steenokkerzeel), die door hun vrijwillige inzet letterlijk en figuurlijk de kerk in het midden houden en resoluut gaan voor het duurzaam beheer van het patrimonium.

AvH : voor velen is een kerkfabriek een onduidelijke instelling uit een zuiver katholiek verleden. Kan u het huidige statuut en de maatschappelijke opdracht even duiden?

AG: dit is ook normaal, want kerkfabrieken dateren uit de middeleeuwen. In de moderne tijd heeft een kerkfabriek in essentie een dubbele context. Die context gaat in oorsprong terug tot het concordaat dat eerste consul en later keizer Napoleon in 1801 met Paus Pius VII afsloot om de werking tussen kerk en staat vast te stellen. Vooreerst is zij een openbaar bestuur, dat in Vlaanderen sinds 2004 en dankzij minister Van Grembergen, uniform geregeld wordt door het Eredienstendecreet. Hierin is dus ook voorzien in het toezicht door de burgerlijke overheid. Daarnaast heeft zij een elementaire kerkelijke functie, door de eredienst materieel mogelijk te maken in de kerkgebouwen. Artikel 4 van het decreet beschrijft duidelijk de opdracht: *“De kerkfabriek is belast met de zorg voor de materiële voorwaarden die de uitoefening van de eredienst en het behoud van de waardigheid ervan mogelijk maken. De kerkfabriek is belast met het onderhoud en de bewaring van de kerk of kerken van de parochie en met het beheer van de goederen en de gelden die eigendom zijn van de kerkfabriek of die bestemd zijn voor de uitoefening van de eredienst in de parochie.”* Aldus valt de kerkfabriek niet samen met de parochie, maar is het een burgerlijke openbare instel-

ling tussen de overheid en de parochie in. Het basisconcept is de vrijheid van eredienst materieel mogelijk te maken binnen een verantwoordelijk administratief kader en onder toezicht. Gezond rentmeesterschap maakt dus de essentie van de werking uit. Tegenover de rechten, moeten de plichten openbaar en goed ingevuld worden.

AvH: de organisatie en kerntaken zullen onze lezers interesseren. Hoe gaat dit allemaal in zijn werk?

PdL: wettelijk is er één kerkfabriek voorzien per parochie, die bestuurd wordt door een kerkraad. De kerkraad wordt via bekendmaking en oproep tot kandidaten om de drie jaar voor de helft verkozen op basis van coöptatie (met uitzondering van de door de bisschop aangestelde verantwoordelijke van de parochie). Zijn er binnen de gemeente meerdere parochies en dus kerkfabrieken, dan wordt ook voorzien in een overleg- en coördinatieorgaan om de zaken overzichtelijk te houden voor de overheid: het centraal kerkbestuur. Via dit orgaan worden dan de jaarrekeningen van de kerkfabrieken voor goedkeuring bij de gemeente en de provinciegouverneur ingediend en wordt de discussie inzake investeringen en meerjarenplannen gevoerd.

JD: de zorg voor de gebouwen met betrekking tot de eredienst in de parochie is de belangrijkste taak en dit ongeacht wie de eigenaar van het gebouw is (kerkfabriek, gemeente, soms andere entiteiten). Het betreft dus het onderhoud, de herstellingen (ook grote), het installeren en gebruik van nutsvoorzieningen (zoals verwarming, water,

elektriciteit), verzekering van de gebouwen, verzekering van de vrijwilligers in het kerkgebouw, alle onkosten m.b.t. veiligheid en netheid van de gebouwen, meubilair en kunstvoorwerpen, de inhoud van het gebouw, enz. Als men weet dat ongeveer de helft van deze gebouwen beschermd zijn, is dit maatschappelijk een belangrijke opgave. Maar eveneens een complexe en dure verantwoordelijkheid. Het grootste deel van het budget gaat dan ook hier naartoe. Zware onderhoudskosten of investeringen kunnen kerkfabrieken vaak niet alleen aan. De inbreng van de toezichthoudende overheid wordt dan gevraagd en veelal geregeld via de meerjarenplannen.

Daarnaast is er ook het materieel mogelijk maken van de liturgie (de eredienst). Dit betreft de zorg en kosten voor de liturgische voorwerpen, alle produkten die tijdens de eredienst verbruikt worden, de versiering, het drukwerk, enz. De inhoud van de eredienst en het parochieleven buiten de eredienst zijn echter de verantwoordelijkheid van de pastorale verantwoordelijken, niet van de kerkfabriek. Voor dit laatste moet de parochie dan ook zelf financieel instaan, niet de gemeenschap.

Om haar taken te bekostigen, beheert de kerkraad ook het eigen patrimonium van de kerkfabriek. Dit zijn alle bezittingen van de kerkfabriek, zowel roerend (banktegoeden) als onroerend (gronden, gebouwen) buiten de gebouwen bestemd voor eredienst.

De kerkfabriek moet wettelijk haar middelen als een goede huisvader beheren, en liefst zo rendabel mogelijk, om de nodige inkomsten te genereren voor haar taken en haar werking. Dat laatste doen wij ook, want voor het boekjaar 2018 sloten wij af met positieve cijfers wat exploitatie (dagelijkse werking) en investeringen betreft, zodat de gemeente niets moest bijpassen. Dit was eveneens te danken aan de verkoop van bouwgrond.

AvH: hoe ziet u de toegevoegde waarde van het beheer van de kerkfabriek vanuit het perspectief van de landelijkheid?

KS: zorg, verantwoordelijkheid en rekening worden beoogd en dit wordt vrijwillig en gratis ingevuld door de leden van de kerkraad, zodat de bezieling die achter het beheer van het materiële schuilt, niet verloren raakt. Het landelijk en dorpse karakter kan best gedragen worden door mensen die er intrinsiek deel van uitmaken. De beheerder is vaak even belangrijk als het beheerde, wil men tot uitstraling komen. Dit is belangrijk voor de eredienst, maar ook voor onze streekidentiteit, wetende dat de internationale luchthaven van Zaventem aangrenzend is. Een goed geïntegreerde kerkraad met landelijke en lokale maatschappelijke kennis draagt sterk bij tot de eigenheid van Perk als Vlaamse landelijke deelgemeente, zijn aanzicht, erfgoed, open ruimte, cultuur, ere-

dienst, enz. Het heeft iets affirmatief en is tevens uitnodigend van aard. Mensen zijn op zoek naar authenticiteit, eigenheid, schoonheid en verbondenheid. Wij houden daar bepaalde aspecten van in stand. Dit vertaalt zich bijvoorbeeld ook door de verwantschappen van de leden van de kerkraad met een heel aantal andere landelijke en dorpse functies die in dit gebied van belang zijn: de landelijke gilde, KVLV, het kasteeldomein, de Watering der Barebeek, de wildbeheereenheid, de Heemkring Ter Ham, de Koninklijke Harmonie, de Koninklijke Fanfare Tenierskring, het parochiezaalcomité, de wielierclub Het Vliegend Wiel...

JD: kerkfabrieken houden vaak gronden aan. Dit heeft te maken met het verleden, financiële diversificatie en conservatief beheer. Dankzij onze goede investeringen van de laatste jaren, kopen wij af en toe landbouwgronden aan. Deze worden aan lokale landbouwers en jagers verpacht en dit zorgt voor continuïteit voor deze landelijke activiteiten en draagt bij tot het behoud van de open ruimte en het overblijvende plattelandskarakter rond Perk. De kerkfabriek telt 11 pachters op 20 percelen landbouwgrond voor een totale oppervlakte van 22 ha. Het heeft ook enkele bouwgronden in eigendom en 3 huurwoningen (halfopen bebouwing).

PdL: de dorpskern is zeer bepalend voor het landelijk aanzicht van Perk. Wij beheren er de Sint-Niklaaskerk, die teruggaat tot de 12e eeuw, alsook de pastorie gelegen aan de overkant. Beiden zijn eigendom van de gemeente. Recent hebben wij vanuit eigen middelen de eigendom verkregen van het Heilig Hartbeeld (1931) op de Molenberg, gebouwd op het voetstuk van de voormalige graanmolen, en van de kapel O-L-V van het Heilig Hart aan de Broomstraat. Deze kleinere religieuze monumenten tekenen

het landschap en met de kerkfabriek als beheerder is de toekomst ervan verzekerd.

AvH: Kan u het historisch-culturele aspect even verder belichten? Dergelijke elementen verwacht men immers niet in een kleine dorpskerk en zijn alle aandacht waard.

AG: Perk is vooral gekend omdat de internationaal befaamde schilder David Teniers II de Jonge (1610-1690) er 30 jaar leefde en werkte. Een mooie grafsteen met zijn heraldische wapens en die van zijn echtgenote siert de kerkmuur. Teniers was vooral de schilder van plattelandstaferelen en van Vlaamse kermissen. Vele van zijn schilderijen hebben onze omgeving vereeuwigd. In de kerk hangt "De vlucht naar Egypte", "Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Dominicus" hangt op het noordaltaar en de "Heilige Familie" is te vinden bij het zuidaltaar.

In dezelfde tijd gaf de toenmalige burgemeester van Brussel en vriend van Rubens, Frederik de Marselaer, baron van Perk, aan de bekende "Calcsneyder" en stukadoor Jan Christiaan Hansche (1668-1670) de opdracht om het prachtige stucplafond met reliëfvoorstellingen van O-L-Vrouw, St-Niklaas en de vier evangelisten te realiseren. Dit werk valt nog steeds in de kerk te bewonderen en maakt er de fierheid van uit. Het andere meesterstuk is het orgelstuk in 1716, door Carolus Dillens gebouwd, waarbij de maatvoering van het pijpwerk en de intonatie ervan in detail afgestemd zijn op de concrete akoestiek van de kerkruimte, het grote stucplafond inbegrepen. De twee werken zijn dus harmonisch op elkaar aangewezen, een unieke combinatie.

Perk is eveneens het geboortedorp van kardinaal Goossens, aartsbisschop van Mechelen van 1884 tot 1906, die consequent

de encycliek Rerum Novarum voorstond en belangrijke stappen gezet heeft voor de ontwikkeling van het katholiek middelbaar onderwijs. De kerkfabriek houdt de herinnering aan deze Vlaamse landbouwerzoon uit Perk in ere. Hij schopte het immers in de 19e eeuw tot primate van de Belgische kerk. Een mooi portret, verkregen van zijn familie, wordt in het kerkgebouw vertoond.

AvH: het beheer van het onroerend erfgoed is duidelijk een hoofdmissie van de kerkfabriek. Wat hield dit tijdens de laatste jaren allemaal in?

JD: tijdens de grondige restauratie in 1983 werd de kerkvloer volledig open gelegd om vloerverwarming te installeren. Daarbij werd er een archeologisch onderzoek uitgevoerd, maar dit leverde geen spectaculaire vondsten op. Het Dillensorgel werd in 2010-2012 gerestaureerd en wordt jaarlijks onderhouden. De kosten hiervan bedroegen ongeveer € 230.000, waarvan 80% erfgoedsubsidies, 10% werd door de gemeente gedragen en 10% werd gedragen door de kerkfabriek. Dit was een belangrijk project, waarvan de voorbereiding 15 jaar geduurd heeft. De verlichting werd in 2013 vernieuwd met meer zuinige indirecte belichting van het stucplafond. De vloerverwarming op gas werd in 2015 gerenoveerd en zorgt voor een permanente temperatuur van minimum 16 °C, om het orgel in goede conditie te houden. Ook hier liepen de kosten op tot boven de € 200.000 (niet-gesubsidieerd, wel voor de helft gedragen

door de gemeente). Isolatie en het gebruik van hernieuwbare energie moeten nog onderzocht worden. De geluidsinstallatie is vernieuwd in 2017.

KS: wij zijn ook gehouden de algemene conditie van het gebouw te verbeteren. Het meest dringende werk is het plaatsen van dakgoten rond de kerktoerenvoet en het wegwerken van het insijpelend en opstijgend vocht in de muren. Hier zijn wij nu aan toe. Ook het interieur moet een grondige schilderbeurt krijgen. Tevens zijn wij een onderzoek gestart rond een gehele of gedeeltelijke renovatie van het Hansche-stuckplafond: een hele opgave en een belangrijk project. Vergelijkbare werken op stucwerk van Hansche in de Abdij van Park (Heverlee) zijn bijna voltooid. Dergelijke werken zullen ongeveer € 800.000 bedra-

gen. Als beschermd erediensgebouw met kerkenbeleidsplan kunnen wij de verhoogde erfgoedpremiepercentage van 60% aanvragen. Verder zal de kerkfabriek hiervoor zijn financiële verantwoordelijkheid nemen. Dit in samenspraak met de gemeente, die hiervoor eveneens een budget voorzien heeft. Wij kijken dus uit naar een sterk partnerschap tussen Agentschap Onroerend Erfgoed, gemeente en kerkfabriek om dit project op de beste manier te kunnen realiseren.

AvH : voor welke belangrijke uitdagingen staat u als kerkfabriek in de komende jaren?

JD: een gezond financieel beheer hebben wij intussen vorm gegeven. Deze trend moet absoluut behouden blijven. Dit vormt de basis voor een goede samenwerking met

het gemeentebestuur. Het zorgt ook voor vertrouwen en efficiëntie. Andere voorwaarden zijn transparantie en een goede communicatie naar de lokale gemeenschap over wat wij doen en waarom. Daarom moeten onze activiteiten ook passen binnen een visie over de langere termijn, waarin het maatschappelijk nut van de kerkfabriek duidelijk naar voor komt. Dat loopt best samen met de uitvoering van de meerjarenplannen. Kwalitatief beheer kan dan duurzaam verzekerd en beoordeeld worden.

KS: de algemene vergrijzing van de bevolking heeft zijn effect, niet alleen voor het vinden van gemotiveerde leden voor onze kerkraad, maar eveneens voor het aanhouden van noodzakelijke maatschappelijke referenties binnen de bevolking. Oudere dorpsgenoten weten het nog van vroeger maar de jongere generatie moet geholpen worden, wil ze haar historisch-culturele eigenheid niet aan functionele oppervlaktigheid verloren zien gaan. Natuurlijke transmissie is dus een uitdaging te lande en vooral in verstedelijkte tussengebieden zoals het onze. Het beheer van de kerkfabriek houdt een religieus, historisch-cultureel en landschappelijk kader in stand, dat de lokale gemeenschap eeuwenlang opgebouwd heeft en waarin heel wat beleefd werd. Dit blijft een mooie opgave. Multifunctionaliteit die de waardigheid van de eredienst niet aantast kan voor de toekomst ook kansen bieden. Om de authenticiteit van dit stukje Vlaanderen aan de rand van vele culturen te behouden en anderen hiertoe uit te nodigen, moet dit kader overeind blijven en op maatschappelijke medewerking kunnen rekenen. Dan zullen ook nieuwe mensen opstaan om het verder te zetten en er zorg voor te dragen. Men moet niet diepgelovig zijn om de culturele toegevoegde waarde van een mooi, historisch gedragen en functionerend kerkgebouw te onderkennen voor de eigenheid van de streek en het landschap. Aan de gemeente om het te omkaderen en te ondersteunen, aan de parochie om het te bezielen, aan de kerkfabriek om het te laten werken!

AvH: hartelijk dank voor deze interessante toelichting en proficiat voor jullie maatschappelijk engagement!

